

паверхні паперы стварае асаблівае трымцenne паветранай прасторы. Большасць створаных мастацкіх вобразаў – асацыятыўна і сімвалічна вызначана.

Дэкаратыўны пачатак дамінуе ў творчасці Л. Воранавай – І. Будрыса (Вільнюс). Колеравая пласкасці выкарыстоўваюцца як асноўны арганізуючы элемент кампазіцыйнай набудовы твора. Непружанне каларыту, выкарыстанне лакальных колераў, ярка выражаная экспрэсіўная манера экспрэсіўнасць становяцца асновай выразнасці. Мастакі ў імкненні да ўзмацнення дэкаратыўных якасцей твораў нарэдка ўтрымваюць лінейныя рытмы і рытмічны пачатак, дэкаратыўную вобразнасць кампазіцыі дапаўняе ўнутраная дынаміка малюнка.

Увага да графічных якасцей акварэльнай тэхнікі аб'ядноўвае В. Лук'янава – Р. Бемсу (Рыга). Высокі ідэіны змест задуму мастакоў перадаецца праз максімальна абгульнены мастацкі вобраз. Механізм выступаў сродкам выразнасці. У стане творчага ўздому шасцідзясятых, ажыццелены мастацкага жыцця, пашырэння творчых стасункаў складаецца светапогляд майстроў Віцебскай школы акварэлі. Надзвычайная кантактнасць, адкрытасць характарызуюць мастацкую прастору таго часу. Спрыяльнай умовай для пашырэння ўзаемадзеяння прадстаўнікоў розных культур стала абменна і міжрэспубліканская выставачная дзейнасць, творчая праца прадстаўнікоў розных саюзных рэспублік у саставе творчых груп мастакоў-акварэлістаў.

Першыя рэспубліканскія акварэльныя выстаўкі прайшлі ў Латвійскай і Эстонскай ССР. Мастакі Прыбалтыкі падзелі рэспубліканскія выстаўкі амаль кожны год і арганізавалі акварэльныя выстаўкі ў Маскве, іншых буйных гарадах. Акварэльныя выстаўкі актыўна арганізуюцца у саюзных рэспубліках з другой паловы 1950-х гадоў. Але выстаўкі Прыбалтыйскіх рэспублік былі значна меншымі: экспанавалася больш прац, удзельнічала большая колькасць мастакоў, былі выдзелены каталогі. Акварэль, як самастойны від мастацтва вызначаецца ў мастацтве Ленінграда, Масквы, Прыбалтыйскіх рэспублік на працягу першай паловы 1960-х гадоў. Менавіта мастакі гэтых акварэльных цэнтраў занялі вядучыя пазіцыі ў развіцці акварэлі.

Мастакі Беларусі далучаюцца да гэтага працэсу пасля ўдзелу ў першай Усесаюзнай выстаўке (1965) і правядзення першай рэспубліканскай выстаўкі акварэлі (1966): беларускія акварэлісты змаглі вылучаць і асэнсавалі сваю творчасць сярод іншых нацыянальных школ.

Развіццё Віцебскай акварэльнай школы было абумоўлена далучэннем яе прадстаўнікоў да новага мастацкага вольту, асваеннем нацыянальнай спадчыны і пераемнасцю засвоеных традыцый. Культурная прастора Віцебска была адкрыта ўплыву нацыянальных школ бліжэйшых суседзяў. Віцебскія мастакі-акварэлісты прымаілі актыўны ўдзел у сумесных творчых павядках па краіне, экспанавалі творы на Усесаюзнах выстаўках, вывучалі сучасныя тэндэнцыі графічнага мастацтва. У працэсе ўзаемадзеяння мясцовых і нацыянальных традыцый суседніх рэспублік складалася адметная стылістыка віцебскай акварэльнай школы.

1. Romis Bems. Akvareli. Riga, Liesma, 1983.
2. Latviešu padomju AKvarelele znieciba. Riga, Liesma, 1974.
3. Римкус В.Я. Литовская акварель: Автореф. дис. канд. искусствовед. наук: 17.00.04/ Институт истории Академии наук Литовской ССР. Л., 1974. С. 18.
4. Рынкевіч У. Акварэль: імкненне да самастойнасці // Мастацтва, 1993, № 5. С. 32-35.

ЗАХОДНЯ І ЎСХОДНЯЯ УПЛЫВЫ Ў БЕЛАРУСКОЙ НАРОДНАЙ ЦАЦЫ

С.У. Касцюкевіч

Народнае мастацтва беларусаў доўгі час захоўвала архаічныя рысы і перажыткі. Існаванне розных стылістычных накірункаў характэрна для беларускай народнай цацкі як з'явы народнага мастацтва. Народная цацка ядзле сваю гісторыю ад скульптурных выяў людзей і жывёл, вядомых з часоў палеаліту. Цацкі з розных матэрыялаў сустракаюцца пры раскопках сярэднявечных гарадоў. Яны вызначаюцца аб'ёмнаснасцю форм і вобразаў, створаных найпрасцейшымі прыёмамі лепкі. У XVI–XVII стст. сярод знаходак сустракаюцца вырабы, упрыгожаныя зялёнай, карычнёвай, празрыстай палівай. Свайго росквіту мастацтва цацкі дасягнула ў XIX ст. – першай палове XX ст. [1].

Блізкія стасункі ўсходнеславянскіх народаў тлумачаць падабенства цацак і іншых прадметаў народнага мастацтва. Старажытныя ўзоры цацак падобны, незалежна ад таго, дзе яны знойдзены – у Ваўкавыску, Гродна, Вялікім Ноўгарадзе, Кіеве ці Кракаве. Сюзжы цацак на ўсіх славянскіх народаў адпалькава, гэта выявы звяроў і людзей.

Матывы каня і коніка ў цацы вядомы на абшарах усёй Еўропы. Конь – старажытны індаеўрапейскі сімвал, таму ён вядомы і ва ўсіх славянскіх народаў. У паляках на вясняных аграрных святах Рэнкаўкі і Эмаўса (г. Кракаў, Польшча) сярод іншых цацак прадавалі і конікаў. Выраб фігурак

хатніх жывёл трактуюцца як спроба паўплываць на дабрабыт, а продаж вялікай колькасці цацачных жывёлаў павінен падтуркнуць плодныя сілы прыроды ў адносінах да сапраўднай жывёлы. Падобная логіка, была і ў продкаў беларусаў. Выраб цацачных жывёлак беларускімі майстрамі адбываўся круглы год, але асабліва актыўна іх рабілі з нагоды кірмашоў і святаў, асабліва веснавых. Паходжанне звычай адносіцца да часоў ахвяранынашэння. Звязаны выраб фігурак з паступовай заменай сапраўднай жывёлы на сімвалічную ахвяру. Даследчык народнай культуры і народнай цацкі Л.А. Дзінцэ выказаў меркаванне, што «гэта вылавы дробных баставяў, сімвалізуючых з'явы прыроды, падобна Калядзе, які паводле беларускай міфалогіі ездзіць на белым кане, конь з'яўляецца і атрыбутам святога Юрыя» [2]. Сюжэт барацьбы святога Георгія (Ягорыя, Юрыя) са змеем пашыраны ў культуры індэаўрапейскіх хрысціянскіх народаў, знайшоў уважальнае ў розных песенных і праявіччых жанрах (візантыйскія легенды, усходнеславянскія духоўныя вершы, беларуская балада, паўднёваславянскія «мітні», «спіческі», «релігійны-легендарны», «коледні песні» і інш.). Відавочна хрысціянская традыцыя накладася на старажытную міфічную глебу [3]. Вобраз бога на кані застаўся ў народнай традыцыі ўсіх славянскіх народаў, трансфармаваўшыся ў цацку-вершніка. Але трэба адзначыць, што вылава каня характэрна не толькі для слаўнаў, устойлівае далезнага сюжэта абумоўлена яго больш старажытнымі каранямі. У індэаўрапейскай міфалогіі конь быў атрыбутам шмат якіх баставяў.

Уплыў еўрапейскіх узораў народнага мастацтва на беларускае мастацтва пачынаецца з часоў узнікнення гарадоў. Моцна заходнія ўплывы правяліся пасля ўваходжання беларускіх зямель у склад Рэчы Паспалітай. Пераймання народным мастацтвам заходнеўрапейскіх сюжэтаў спрыяла дазненне гандлю. Месцам, дзе майстр мог пабачыць прывазны тавар, быў кірмам. На беларускіх кірмах, якія славіліся россыпамі цацак, сустракаюцца новыя сюжэты. Вобраз каня ў народнай цаццы «мадзірэзавалася» – з'явіліся вылавы «кружыў на конях» (каралёў на канях), калі ў цацкі-вершнікі па галаве з'явілася карона, што характэрна для заходнеўрапейскай цацкі. З заходнім уплывам звязаны і такі сюжэт – рабляюць цацкі ў выглядзе вершніку з аўтаматамі за плячымі і ў пілотках [4].

Гарадское асроддзе спрыяла таму, што майстры-цацкашкі для павышэння попыту на сваю прадукцыю, імкнуліся рабіць яе больш яркай, падобнай да прывазной. Так, даследчыкі да канца XIX ст. не знаходзяць у народнай цаццы беларусаў коней, запражэных у тройкі. Відавочна, што такі матэрыял народныя майстры перанялі ад сваіх усходніх суседзяў – рускіх.

Народнай цаццы беларусаў не была характэрна яркая расфарбоўка. Аднак, у 20-30 г. XX ст. у в. Ракаў Валожынскага раёна народныя майстры рабілі цацкі, якія адрозніваліся яркай расфарбоўкай. Наўз-рэалістычны накірунак народнага мастацтва правяўся ў фігурках людзей, апранутых у адзенне па модзе таго часу. Беларускія майстры былі знаёмы з узорами рускай цацкі з Дымкава, Раманава, Троицка-Сергіеўскай Лаўры, багата размаляванымі і аздабленымі, імкнуліся паўтараць іх. У народнай цаццы беларусаў з'яўленне яркай расфарбоўкі было звязана і з пашырэннем штучных фарбавальнікаў, таму далезная тэндэнцыя ў цаццы звязана не толькі з перайманнем.

У беларускай народнай цаццы вельмі часта сустракаецца вылава барана. Найчасцей гэта цацкі гліняныя свістулькі. У зборах Расійскага этнаграфічнага музея цацкі-вылавы барана сустракаюцца ў калекцыях сабраных Сербавым А.К. у Віцебскай губерніі Полацкага ўезда ў 1914 г., Лебедзевым Н.Н. у Мінскай губерніі ў 1912 г., Раманавым Е.Р. у Мінскай губерніі ў 1908 г. і інш.

Паводле апісанняў у кнізе паступленняў большасць з цацак падобнага роду прадстаўляе гліняныя фігуркі памерам ад 6,5 см да 10 см у даўжыню і ад 5,5 см да 12 см у шырыню. Фігуркі казла падобна па стылістыцы, хаця сустракаюцца раздзел. Але не так рэдка, каб казаць аб выцесненні адной вылавай другой, хаця такое меркаванне існуе ў сучаснай літаратуры: «У народным мастацтве папулярна вылава барана. Прычыны такой яго папулярнасці не вядомы. Магчыма, што вылава казла з часам была проста выцеснена больш «цікавай» вылавай барана дзякуючы яго выразным дэкаратыўным асаблівасцям – крутым рагам і курчавай воўне» [5]. Калекцыя, сабраная Сержпутоўскім А.К. у 1929 г. у ваколіцах г. Гомеля ўтрымлівае 18 цацак-жывёл. Дзве з якіх – баранчыкі і адзін – казёл [6]. Астатнія прадстаўляюць іншых дзікіх і хатніх жывёл: каня, сабакі, карову, ваўку, лісу, пёўна, мядзведзя [6, 5052]. У калекцыі № 10616, перададзенай у Расійскі этнаграфічны музей з бібліагі Музея народаў СССР дзве цацкі-свістулькі ў выглядзе казла [6, 10966-34] і барана [6, 10966-35]. Паводле знешняга выгляду яны ідэнтычныя раней названым.

Абедзве жывёлы былі значымі для сялянскай гаспадаркі, значную ролю яны адыгрывалі і ў абрадавай практыцы не толькі беларусаў, але і іншых народаў, таму ў народнай цаццы паралельна існуюць вылавы і барана і казла. Сімволіка далезных вылаў характэрна для ўсіх славянскіх культур, таму тут мае месца не столькі ўзаемаўплыв, колькі роднасць далезных народных культур.

Такім чынам, для народнай цацкі беларусаў характэрны ўплывы некаторых рысаў і сюжэтаў народнай цацкі суседніх народаў. Усходнія ўплывы (руская, украінская цацка) правяліся перш за ўсё ў ко-

лерным вырашэнні народнай цацкі, заходнія (польская цацка) – у сюжэтным вырашэнні беларускай народнай цацкі.

1. Народная культура Беларусі: Энцыкл. давед. / Пад агул. рэд. В.С. Цітова; Маст. Г.І. Бокі, У.М. Жук. Мн., 2002. С. 382.
2. Динцес Л.А. Русская глиняная игрушка, происхождение, путь исторического развития. М.-Л., 1936. С. 71.
3. Трыфаненкава М.А. Матыў змеяборства ва ўсходнеславянскай фальклорнай традыцыі: Генезіс. Семантыка. / М.А. Трыфаненкава. Мн., 2003. С 106-107.
4. Народныя мастацкія рамёствы Беларусі. / Уклад. Сахута Я.М., маст. Кудрэвіч А.Ф. Мн., 2001. С. 22.
5. Сахута Я.М. Беларуская народнае дэкаратыўна-прыкладнае мастацтва. Мн., 1996. С. 10.
6. Расійскі этнаграфічны музей – КП – 5052-5; 5052-6; 5052-7.